

Allmän SiS-rapport
2002:1

Forskningsprojekt finansierade av Statens institutionsstyrelse

Förord

Statens institutionsstyrelse (SiS) har, efter behandling i SiS Vetenskapliga råd, delat ut ca 58 miljoner kronor vid åtta ansökningstillfällen till forskning med relevans för tvångsvården av ungdomar och vuxna missbrukare. Under 1995/96 startade 17 forskningsprojekt som sammanlagt tilldelades 7,2 miljoner kronor för. För 1997 har 8,4 miljoner kronor delats ut till olika forskningsprojekt, varav sammanlagt 4,1 miljoner kronor gick till tio nya forskningsprojekt; sex projekt inriktade på ungdomsvård och fyra på missbrukarvård. För 1998 delades 10,8 miljoner ut, varav 3,9 miljoner till nio nya projekt. Avseende år 1999 har 8,1 miljoner kronor delats ut, varav 2,4 miljoner till 9 nya projekt. Inför år 2000 delades 6,6 miljoner kronor, varav ca 2 miljoner för 4 nya projekt. Sju nya projekt, fyra avseende ungdomsvård och 3 avseende missbrukarvård startade år 2001 till en kostnad av cirka 3 miljoner. 5 projekt, 3 på ungdomsvård och 2 på missbrukarvård startar år 2002. Kostnaden för dessa nya projekt är något över 2 miljoner kronor. Totalt finansieras forskning motsvarande cirka 9 miljoner kronor år 2002.

Av de hittills tillstyrkta projekten har 19 en kvinnlig och 39 en manlig huvudsökande. På ungdomssidan leds/har letts 12 projekt av en kvinna, på missbrukssidan 7 projekt, 20 respektive 19 projekt har/har haft en manlig projektledare.

Största anslagsmottagarna är Stockholms universitet och Lunds universitet, som erhållit 17,1 resp. 14,3 miljoner kronor sedan 1995/96.

Totalt beviljade forskningsmedel (tkr) fördelat på vetenskapsdisciplin och områden:

<i>Disciplin</i>	<i>Ungdomsvård</i>	<i>Missbrukarvård</i>	<i>Totalt</i>
Socialt arbete	8327	9241	9241
Psykologi	8457	4568	13025
Pedagogik	2891	1026	3917
Sociologi	675		675
Kriminologi	4377		4377
Socialantropologi	–	1926	1926
Juridik	1000	1495	2495
Psykiatri	6772	688	7460
Alkohol- och narkotikaforsk.		4435	4435
Statistik	–	2 239	2239
<i>Summa</i>	<i>32499</i>	<i>25618*</i>	<i>58117</i>

* varav en del är övergripande forskning som gäller både ungdoms- och missbrukarvård.

Forskningssammanställningen har gjorts av SiS FoU i januari 2002.

Innehållsförteckning

Förord	1
Forskning med inriktning på vård och behandling av utsatta ungdomar	3
Linköpings universitet	3
Lunds universitet	4
Stockholms universitet	7
Umeå universitet	10
Uppsala universitet	11
Hälsö högskolan i Stockholm	12
Växjö universitet	12
Örebro universitet	14
Karolinska Institutet	14
Forskning med inriktning på missbrukare och vården; särskilt tvångsvården	16
Göteborgs universitet	16
Lunds universitet	16
Stockholms universitet	21
Umeå universitet	23
Uppsala universitet	24
Karolinska Institutet	22
Ersta Sköndal högskola	24
Socialtjänsten i Stockholm, FoU-byrån	25

Forskning med inriktning på vård och behandling av utsatta ungdomar

Linköpings universitet

Etiska konflikter inom tvångsvård av ungdomar (U 95-3009)

Sökande: Fil dr Gunnel Colnerud, IPP, Linköpings universitet

Medsökande: Tf professor, docent Kjell Granström, IPP, Linköpings universitet

Projektperiod: 1995-07-01--1998-12-31

Beviljade medel: 1 195 000 kronor

Projektet är avslutat

Avsikten är att utforska personalens identifiering och erfarenhet av yrkesetiska normkonflikter i arbetet med ungdomar på § 12-hem. Man kommer att kartlägga det etiska problemområdet inom tvångsvården av ungdomar samt utröna hur personalen iakttar och hanterar etiska konfliktsituationer i vardagen. Projektet genomförs i två steg med hjälp av critical incident metod och intervjumetod.

Rapporter:

Colnerud, G. Etiska konflikter inom tvångsvård av ungdomar. Delrapport 1. Rapport nr 3 1997. Statens institutionsstyrelse.

Colnerud, G. Etik och ungdomsvård – slutrapport. Rapport nr 1 1999. Statens institutionsstyrelse.

Flickors röst under utredning och behandling – Hur ungdomar med olika bakgrund blir hörda i samtal och i skriftliga dokument (U 97-3005)

Sökande: Professor Karin Aronsson, Tema Barn, Linköpings universitet

Medsökande: Doktorand Karin Osvaldsson, Tema Barn, Linköpings universitet

Projektperiod: 1997-01-01--2002-12-31

Beviljade medel: 770 000 kronor

Syftet är att följa ett antal flickor på särskilda ungdomshem genom analyser av institutionella samtal och utredningsdokument och genom livshistorieintervjuer. Några frågor som man söker svar på är följande. Hur förstår flickorna institutionella samtal? På vilket sätt gör de sig hörda i samband med samhälleliga ingripanden och placeringar? Vilka missförstånd kan man identifiera? Vilken roll spelar etnisk tillhörighet för flickornas möjlighet att göra sin röst hörd?

Utvärdering av behandlingen av pojkar på särskilda ungdomshem (U 98-3037)

Sökande: Fil dr Rolf Holmqvist, Institutionen för pedagogik och psykologi, Linköpings universitet.

Medsökande: Fil mag, doktorand Lena Adamsson, doktorand Teci Hill, Institutionen för pedagogik och psykologi, Linköpings universitet.

Projektperiod: 1998-09-01--2002-12-31

Beviljade medel: 2 293 500 kronor

Undersökningens syfte är att utvärdera behandlingsresultatet av kognitiv beteendeterapi, som sedan några år används vid Sundbo ungdomshem. Behandlingsutfallet kommer att jämföras med resultaten från Långanässkolan och Stigbyskolan. Utvärderingen kommer att ge kunskap om KBT-modellens värde i svensk behandlingsmiljö.

Förutsättningar för en god behandlingsallians mellan personal och elever på särskilt ungdomshem (2000-0003)

Sökande: Professor Rolf Sandell, Inst för pedagogik och psykologi, Linköpings universitet

Medsökande: Doktorand Teci Hill, Inst för pedagogik och psykologi, Linköpings universitet

Projektperiod: 2001-01-01--2003-12-31

Beviljade medel: 583 333 kronor

Undersökningens syfte är att analysera ungdomshemmens organisatoriska förutsättningar att etablera en produktiv behandlingsallians mellan elev och personal. Den organisationsteoretiska utgångspunkten är Larsens distinktion mellan institutionens primära och sekundära uppgifter. Den metodologiska utgångspunkten är att studera agerade (i motsats till verbala) principer, dvs hur institutionen faktiskt agerar för att lösa de två uppgifterna. Projektets uppläggning är en sk cases-within-cases design, där två fall/ärenden på vardera tre olika ungdomshem följs genom behandlingsprocessen med hjälp av dokumentstudier, deltagande observation, halvstrukturerade intervjuer och standardiserade frågeformulär på alla nivåer i ärendet, från socialsekreterare i hemkommunen, över institutionsledning och behandlingspersonal, till ungdomen.

Lunds universitet

Behandlingsbegreppet i teori och praktik (U 95-3023)

Sökande: Professor Sune Sunesson, Socialhögskolan, Lunds universitet

Medsökande: Fil dr Hans Swärd, Socialhögskolan, Lunds universitet

Projektperiod: 1995-07-01--1998-12-31

Beviljade medel: 1 350 000 kronor

I denna studie görs en analys av innehållet i behandlingsbegreppet. Man skall bl a studera vilka argument och motiv som styrkt behandlingsideologin under olika epoker och hur dessa är kopplade till bredare ekonomiska och ideologiska utvecklingstrender. Exempel på frågeställningar som kommer att belysas är: Vilka bakomliggande idéer eller vetenskapliga influenser har styrkt vårdinnehållet vid olika tidpunkter och vad har dessa idéer inneburit för relationen mellan vård och straff?

Rapporter:

- Levin, C. (1998) *Uppfostringsanstalten. Om tvång i föräldrars ställe*. Lund, Arkiv.
- Svensson, K. (1998) *Straff eller behandling – om statens strategier mot gränsöverträdande ungdom under 1900-talet*. Meddelanden från Socialhögskolan 1998:1, Lunds universitet.
- Levin, C. (1997) *Ungdomar i tvångsvård. Råbyundersökning 94*. Rapport nr 2 1997. Statens institutionsstyrelse.
- Levin, C. (1996) Barnen mellan straff och behandling, i Armelius, B-Å., m fl (red). *Vård av ungdomar med sociala problem*. Liber utbildning och Statens institutionsstyrelse, Stockholm.
- Levin, C., Sunesson, S. & Swärd, H. (1998) *Behandling*. I Denvall, V. & Jacobsson, T. (red) *Hverdagsbegreber i socialt arbete*. Ideologi, teori och praxis, Köpenhamn, Hans Reizel. (utgiven på svenska av Norstedt juridik, Stockholm).
- Levin, C. & Sunesson, S. *Social forskning*, nr 1/95.
- Levin, C. (1999). Hur går det för ungdomar efter tvångsvård? *Social forskning* nr 1/99.
- Svensson, K. (2000). Kvinnorollen i institutionsvården (insänd till Socialvetenskaplig tidskrift).

Inkopporeringen av anhöriga i behandlingsarbetet – en sociologisk studie (U 95-3032)

Sökande: Docent Malin Åkerström, Sociologiska institutionen, Lunds universitet

Medsökande: Maria Arvidsson, Sociologiska institutionen, Lunds universitet

Projektperiod: 1995-07-01--1998-12-31

Beviljade medel: 675 000 kronor

Projektet är avslutat

Anhörigas betydelse inom vård- och behandlingssektorerna har alltmer kommit att betonas i det svenska samhället. Detta visar sig på olika sätt: inom behandlingsideologierna är numera s k nätverksarbete centralt. Syftet med denna studie är att analysera vad som kan uppmuntra, respektive förhindra ett konstruktivt samarbete mellan personal, ungdomar och deras anhöriga.

Rapporter:

- Bangura-Arvidsson, M. & Åkerström, M. (1996). *Anhörigarbete på särskilda ungdomshem – en preliminär rapportering*. Network for Research in Criminology and Deviant Behavior at Lund University. 1996:4.
- Bangura-Arvidsson, M. Att sätta gränser för det normala. *Stencil*. Lunds universitet.
- Bangura-Arvidsson, M. & Åkerström, M. *När anhöriga involveras – Personalens beskrivning av anhörigarbete på särskilda ungdomshem*. Bearbetning av David Wästerfors, Network for Research in Criminology and Deviant Behavior at Lund University, 1999:1. Utgiven med samma titel som Rapport nr 2 2000 av Statens institutionsstyrelse.
- Åkerström, M. (1998). Ambivalens i anhörigarbete – teoretisk acceptans och accepterade motretorik. *Nordisk Tidskrift för Kriminalvetenskap*, 85:2:100–112.

Vård av unga – En rättslig studie av tvångsvård av barn och unga (U 95-3008)

Sökande: Jur kand, tf lektor Titti Mattsson, Juridiska institutionen, Lunds universitet

Medsökande: Professor Lotta Westerhäll, Rättsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet

Projektperiod: 1995-07-01--1999-12-31

Beviljade medel: 1 000 000 kronor

Syftet är att undersöka svensk lagstiftning och rättstillämpning rörande tvångsvård av barn och ungdom i avsikt att belysa rättssäkerheten. Forskningen genomförs huvudsakligen med veder- tagen rättsvetenskaplig metod med komparativa inslag.

Rapporter:

Mattsson, T. (1998). Barnets mening i LVU-processen. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 1998:1.

Salutogen utredning och behandling. En kvasiexperimentell studie med inriktning på asociala ungdomar (U 98-3002)

Sökande: Docent Kjell Hansson, Inst för barn- och ungdomspsykiatri, Lunds universitet

Medsökande: Professor Marianne Cederblad, Inst för barn- och ungdomspsykiatri, Lunds universitet

Projektperiod: 1998-01-01--1998-12-31

Beviljade medel: 640 000 kronor

Projektet bygger på tidigare studier som stötts av SiS (U95-3030). Syftet med detta projekt är att undersöka hur en tungt belastad ungdomsgrupp klarar sig. Ett annat syfte är att jämföra resultat av en salutogen (hälsofrämjande) utrednings- och behandlingsinsats med konventionell utredning som bedrivits tidigare på utredningsavdelningen vid barn- och ungdomspsykiatriska kliniken i Lund. Det tredje syftet är att utröna om salutogena jämfört med patogena faktorer i en tungt belastad ungdomsgrupp har betydelse för prognosen.

Rapporter (från U95-3030):

Hult, S., Waad, T., Cederblad, M. & Kjell Hansson (1996) *Salutogen miljöterapi i teori och praktik – en introduktion för blivande salutogener*. Forskning om barn och familj, nr 7/1996. Institutionen för barn- och ungdomspsykiatri, Lunds universitet.

Svåra problem i öppen vård – en jämförelse mellan institutionsvård och intensiv fosterhems- placering (U 99-3003; 2001/0019)

Sökande: Docent Kjell Hansson, Socialhögskolan, Lunds universitet

Projektperiod: 1999-01-01--2002-12-31

Beviljade medel: 475 000 kronor

I studien skall prövas en behandlingsmetod, Multidimensional Treatment Foster Care, utvecklad av Chamberlain m.fl. Modellen kombinerar institutionsvistelse, fosterhems-placering, familje- samt individualterapi. Modellen jämförs med konventionell behandling. Jämförelsen är tänkt att ge svar på frågan vilken behandling som lämpar sig för vilka ungdomar. SiS-delen av undersökningen genomförs på Utredningshemmet i Hässleholm.

Hur tänker man behandling? (U 99-3019)

Sökande: Fil dr Claes Levin, Socialhögskolan, Lunds universitet

Projektperiod: 1999-01-01--2001-12-31

Medsökande: Professor Sune Sunesson

Beviljade medel: 1 267 000 kronor

Tjugofem ungdomar på en behandlingsavdelning vid ett särskilt ungdomshem jämförs med lika många ungdomar som efter akut- eller utredande placering blir föremål för andra typer av åtgärder. Projektet söker svar på frågorna: Vilka föreställningar styr behandling och rehabilitering av omhändertagna ungdomar? Vilka samband finns mellan dessa föreställningar, sättet att utföra och organisera behandlingsarbetet och vilka konsekvenser får behandlingsarbetet för de unga? I studien intervjuas socialsekreterare och behandlare upprepade gånger. En uppföljning sker 18 månader efter intagningen på ungdomshemmet.

Stockholms universitet

Länsrättens tillämpning av LVU och flickors respektive pojkars asocialitet (U 95-3016)

Sökande: Fil dr Astrid Schlytter, Institutionen för socialt arbete, Socialhögskolan, Stockholms universitet

Projektperiod: 1995-07-01--2000-12-31

Beviljade medel: 1 450 000 kronor

Studiens övergripande syfte är att belysa om socialtjänsten ägnar större uppmärksamhet åt pojkars asocialitet och om pojkar får större del av socialtjänstens insatser (inklusive tvångsvård enligt LVU) än vad flickor får. Studien avser att belysa bl a följande frågeställningar: Huruvida kriterierna för tvångsvård enligt 3§ LVU bättre överensstämmer med pojkars asocialitet än flickors? Huruvida utredningarna som ligger till grund för socialnämndens insatser uppfyller de dubbla syftena: att vara underlag både för domstolens prövning och för det sociala arbetet samt vilken ömsesidig påverkan som föreligger mellan rättspraxis och det sociala arbetet?

Rapporter:

Schlytter, A. (1999). *Kön och juridik i socialt arbete*. Studentlitteratur, Lund.

Schlytter, A. (1999). *Flickor på undantag*. Socionomen.

Schlytter, A. (2000). Kvinnokroppen som text. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 2000;1–2, s. 109–119.

24-års uppföljning av ungdomar som under åren 1990–95 varit inskrivna på särskilda ungdomshem i Stockholm (U 97-3001)

Sökande: Professor Jerzy Sarnecki, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet

Medsökande: Socionom Ulrika Bergström, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet

Projektperiod: 1997-01-01--2001-12-31

Beviljade medel: 2 549 000 kronor

Syftet med undersökningen är dels att studera om och i så fall på vilket sätt som de f.d. § 12-ungdomarna nu fyllda 24 år och på tröskeln till vuxenlivet, skiljer sig från en normalgrupp ungdomar. Man kommer också att studera hur olika grupper av § 12-ungdomar skiljer sig från varandra vid uppföljningstillfället.

Dolda resurskrävande problem i vård och omsorgsorganisationer (U 97-3019)

Sökande: Fil dr Gurli Fyhr, Institutionen för klinisk neurovetenskap, Karolinska Institutet

Projektperiod: 1997-01-01--1999-12-31

Beviljade medel: 990 000 kronor

Projektet bygger på tidigare studier rörande handledning på vårdinstitutioner. Syftet är att vidareutveckla den i tidigare forskning empiriskt grundade teorin genom att studera de identifierade problemkomplexen och göra teorin mer generaliserbar. Tre särskilda ungdomshem skall bilda stomme i studien. Var och en av dem studeras i par med respektive ett daghem, en sjukhusenhet och en skolenhet.

Rapporter:

Fyhr, G. (1999) *Klockbacka – en välintegrerad akutinstitution*, SiS följer upp och utvecklar, 3/1999. Statens institutionsstyrelse.

Fyhr, G. (2001) Ett § 12-hem på fall, *Socionomen* 5/2001:78–82.

Ungdomar från särskilda ungdomshem i brottsliga nätverk (U 98-3021)

Sökande: Socionom/doktorand Charlotta Fondén, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet

Vetenskaplig ledare: Professor Jerzy Sarnecki, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet

Projektperiod: 1998-09-01--2000-12-31

Beviljade medel: 860 000 kronor

En undersökning skall genomföras avseende ungdomar som varit placerade på särskilda ungdomshem i Stockholms län och som varit medlemmar i brottsliga nätverk i Stockholm. Tre befintliga projekt ("Brottsliga nätverk i Stockholm", "Utvärdering av socialtjänstens institutionsvård av barn och ungdomar", "24-årsuppföljning av ungdomar som varit inskrivna på särskilda ungdomshem") kommer att användas i kombination med nyinsamlade data. Ett syfte är att se om deltagande i brottsliga nätverk påverkas av de mest brottsbelastade ungdomarna.

Rapporter:

Sarnecki, J. (1999) *Ungdomar från särskilda ungdomshem i Stockholms brottsliga nätverk*, Rapport nr 3 1999. Statens institutionsstyrelse.

Sarnecki, J. (2001) Brottsliga nätverk i Stockholm i Estrada, F. & Flyghed, J (red) *Den svenska ungdomsbrottsligheten*, Studentlitteratur, Lund.

Fondén, C. (2001) "Gola aldrig ner någon". Intervjuer med personer som i tonåren misstänkts för brott. I Estrada, F. & Flyghed, J (red) *Den svenska ungdomsbrottsligheten*, Studentlitteratur, Lund.

Svåra uppväxtförhållanden bland flickor – bakgrund, konsekvenser och åtgärder (U 98-3026)

Sökande: Professor Lars R Bergman, Psykologiska institutionen, Stockholms universitet

Medsökande: Fil dr Margit Wångby, Psykologiska institutionen, Stockholms universitet

Projektperiod: 1998-01-01--1999-12-31

Beviljade medel: 845 000 kronor

Inom forskningsprogrammet Individuell Utveckling och Miljö (IDA) observerades att dubbelt så många flickor som pojkar under uppväxten levde under mycket trassliga hemförhållanden. Huvudsyftet är nu att få ökad kunskap om den process som leder till att vissa flickor får allvarliga utagerande problem. Longitudinella data för 1 300 barn inom IDA-projektet samt nyinsamlade intervjudata för institutionsplacerade flickor samt en kontrollgrupp kommer att användas. Resultaten kommer att leda till förslag på preventiva åtgärder och uppslag till behandling.

Mekanismer som skapar och vidmakthåller antisociala problem hos flickor (2001/0025)

Sökande: Fil dr Margit Wångby, Psykologiska institutionen, Stockholms universitet

Projektperiod: 2002-01-01--2004-12-31

Beviljade medel: 400 000 kronor

Syftet är att ta fram och testa en modell för hur olika former av svåra uppväxtförhållanden medverkar till att skapa och vidmakthålla svåra yttre anpassningsproblem hos flickor. Modellen är främst tänkt att vara tillämpbar på den grupp flickor som tas om hand på SiS behandlingshem. Projektet avser att analysera individer i termer av profiler eller strukturer, vilket innebär bl a att 1) identifiera typiska mönster av förändringar i familjestrukturen under uppväxten, 2) identifiera typiska mönster av aktuella anpassningsproblem och 3) identifiera typiska faktorer i flickornas aktuella situation, särskilt vad gäller sociala relationer.

Ungdomar i §12-vård – Önskemål om hjälp och delaktighet (U 98-3028)

Sökande: Fil dr Anne Hermodsson, Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet

Vetenskaplig ledare: Professor Karsten Åström, Avdelningen för rättssociologi, Lunds universitet

Projektperiod: 1998-09-01--2002-12-31

Beviljade medel: 1 350 000 kronor

Syftet med undersökningen är att låta ungdomarna på SiS institutioner ”komma till tals” genom att själva få uttrycka sina åsikter, sina önskemål om hjälp och delaktighet i behandlingen. Som grundmaterial används SiS dokumentation om ungdomsvården (ADAD). Intervjuer med ungdomar i behandling kommer att utgöra komplement. Resultaten bör få betydelse för institutionernas metodutvecklingsarbete.

Utvärdering av slutna ungdomsvård (U 98-3036)

Sökande: Professor Eckart Kühlhorn, SORAD, Stockholms universitet

Medsökande: Doktorand Jessica Palm, SORAD, Stockholms universitet

Projektperiod: 1998-10-15--2001-12-31

Beviljade medel: 967 694 kronor

Projektet syftar till att utvärdera den nya påföljden – slutna ungdomsvård. Både rättssociologiska och omsorgsaspekter med relevans för den nya påföljden belyses. Projektet skall ge svar på frågan, i vilken utsträckning intentionen, det vill säga att slutna ungdomsvård skall vara ett alternativ till fängelsestraff för unga lagöverträdare, kan anses vara uppfyllda.

Att tala om övergrepp och svåra erfarenheter. Behandling på särskilda ungdomshem (U 99-3001)

Sökande: Fil dr Margareta Hydén, Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet

Medsökande: Professor Karin Aronsson, Tema Barn, Linköpings universitet

Projektperiod: 1999-01-01--2001-12-31

Beviljade medel: 1 175 000 kronor

Projektets syfte är att vid två särskilda ungdomshem studera de problem, svårigheter och dilemman som personalen ställs inför när de möter flickor som utsatts för sexuella övergrepp. Projektet söker svar på frågan hur personalen handskas med sådana problemsituationer. Ett vidare syfte är att bidra till långsiktig kunskapsuppbyggnad för vård och behandling av denna grupp flickor.

Straff eller vård – ett paradigmskifte i synen på unga lagöverträdare? (2000-0023)

Sökande: Professor Anna Hollander, Institutionen för socialt arbete, Socialhögskolan, Stockholms universitet

Medsökande: Socionom Michael Tärnfalk

Projektperiod: 2001-01-01--2003-12-31

Beviljade medel: 840 000 kronor

Projektets syfte är att undersöka de motsägelsefulla ändamålen i lagstiftningen för unga lagöverträdare och hur socialtjänsten förhåller sig till dessa motsägelser för att utforma sina uppgifter för och ta ansvar för unga lagöverträdare och vilket resultat detta får för ungdomarna. Hur socialtjänstens insatser utformas och används och hur lagstiftningen tillämpas för att lösa den inneboende konflikten mellan straff och vård är centrala frågor i projektet. I projektet studeras relationen mellan straff- och socialtjänstlagstiftningen. Det görs en totalundersökning av samtliga ungdomar mellan 15 och 18 år som åren 1989 och 2000 dömts för mord, mordbrand, dråp, vållande till annans död, misshandel/grov misshandel och rån/grovt rån. Ett urval av verkställda domar delas i fyra grupper och jämförs med varandra: de som 1989 dömts till fängelse och de som överlämnats till vård inom socialtjänsten för vård enligt LVU, de som under 2000 dömts till LSU (Lagen om sluten ungdomsvård) för brotten enligt ovan samt de som överlämnats till vård inom socialtjänsten för vård enligt LVU.

Umeå universitet

Psykiska störningar hos ungdomar med sociala problem (U 98-3008)

Sökande: Professor Bengt-Åke Armelius, Institutionen för tillämpad psykologi, Umeå universitet

Medsökande: Docent Bruno Hägglöf, Psykiatriska institutionen, Umeå universitet

Projektperiod: 1998-01-01--2003-12-31

Beviljade medel: 1 900 000 kronor

Projektet anknyts till pågående projekt vid Institutionen för tillämpad psykologi ("Behandlingshemsprojektet") och barnpsykiatri vid Umeå universitet och utgör en longitudinell studie med omfattande intervjuer med ungdomar samt större datainsamlingar vid projektets början och slut. Avsikten är att fokusera på ungdomar med psykiska problem på SiS institutioner.

Affekter och relaterandeförmåga hos ungdomar med problem. En integrering av affektteori och interpersonell teori (2000-0002)

Sökande: Docent Kerstin Armelius, Institutionen för Psykologi, Umeå universitet

Projektperiod: 2001-01-01--2003-12-31

Beviljade medel: 470 000 kronor

Syftet är att undersöka vilka relaterandemönster ungdomar med sociala problem använder för att hantera negativa affekter (skam och aggressivitet) och hur detta påverkar deras självbild. Relaterandemönster och självbild beskrivs utifrån interpersonell teori och SASB-modellen, där viktiga begrepp för att beskriva relationer är fokus (agerar-reagerar), komplementaritet (hur agerande och reaktioner hänger ihop) och komplexitet samt introjektion (sambandet mellan självbild och relationsmönster). Den empiriska delen av studien består av 1. Att anpassa ett relationstest för ungdomar med sociala problem, som visar hur relationsmönster och självbild påverkas av det sätt på vilket ungdomar hanterar negativa affekter och 2. Att på basis av detta utveckla en metod för att öka ungdomarnas självkänedom och deras kunskaper om hur de hanterar negativa affekter och vilken betydelse detta har för deras självbild.

Uppsala universitet

Transnationellt adopterade ungdomar på §12-hem (U 99-3009)

Sökande: Professor, överläkare Torsten Tuvemo, Akademiska Barnsjukhuset, Uppsala

Medsökande: Professor, överläkare Anne-Liis Knorrning; professor Lennart Melin; Dr Med Sc Lemm Proos

Projektperiod: 1999-01-01--2002-12-31

Beviljade medel: 1 256 000 kronor

Projektet avser att identifiera orsakerna till de transnationellt adopterades överrepresentation på särskilda ungdomshem. I studien ingår en matchad kontrollgrupp av ej placerade transnationellt adopterade ungdomar. Ytterligare kontrollgrupper, en svensk grupp placerade samt placerade med invandrarbakgrund på samma ungdomshem kommer att jämföras. Somatiska, sociala och psykologiska data kommer att insamlas. Intervjuer och allmänpsykologisk och neuropsykologisk undersökning kommer att genomföras.

Hälsö högskolan i Stockholm

Sverige som socialisationskultur. En studie av utlandsadopterades syn på sina uppväxtvillkor och sin livssituation (U 97-3003)

Sökande: Doktorand Katarina von Greiff, Hälsö högskolan i Stockholm

Medsökande: Professor Birgitta Qvarsell, Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet

Projektperiod: 1997-01-01--1997-12-31

Beviljade medel: 200 000 kronor

Projektet är avslutat

Studien avser att belysa internationella adoptioner genom att lyfta fram olika perspektiv på fenomenet och undersöka dessas innebörd och konsekvenser. De adopterades livssituation här i Sverige kommer att studeras främst genom en kvalitativ intervjuundersökning med två grupper av adopterade som ursprungligen kommit från Colombia. Den ena gruppen intervjuade blir unga, vuxna adopterade från Colombia och uppväxta i Sverige; den andra gruppen utgörs av tonåringar från Colombia, uppväxta i Sverige, omhändertagna för samhällsvård enligt LVU och placerade på särskilt ungdomshem.

Rapporter:

von Greiff, K. (2000) *Adopterade från Latinamerika – deras uppfattningar om sina uppväxtvillkor, sin livssituation och Sverige som socialisationskultur*. Pedagogiska inst, Stockholms universitet (kapitel 8).

Växjö universitet

Pedagogikens villkor och möjligheter inom de särskilda ungdomshemmen (U 95-3039)

Sökande: Fil dr Per Gerrevall, Institutionen för pedagogik, Växjö universitet

Projektperiod: 1995-07-01--1998-12-31

Beviljade medel: 900 000 kronor

Projektet är avslutat

Ett väsentligt inslag i de insatser som görs för ungdomar som placeras vid särskilda ungdomshem är skolgången. Ofta finns hos ungdomarna en bakgrund där den ordinarie skolgången varit fylld av komplexa problem av olika slag. Projektets syfte är att bidra till att utveckla en specialpedagogik för de särskilda ungdomshemmen, som tar hänsyn dels till ungdomarnas speciella behov, dels till de ramfaktorer som styr verksamheten.

Rapporter:

Jenner, H. & Gerrevall, P. (red) (2001) *Kommunikativ pedagogik och särskilda ungdomshem*. Forskningsrapport nr 2 2001. Statens institutionsstyrelse.

Fritzén, L. (1998) *Pedagogikens janusansikte. Om det kommunikativa handlandets didaktiska villkor och konsekvenser*. Lund Studies in Education 8. Lund university press. Akad. Avh.

Gerrevall, P. & Jenner, H. (red) (1997) *När skola möter behandling. Om pedagogikens villkor vid de särskilda ungdomshemmen*. Högskolan i Växjö, Inst för pedagogik. Pedagogisk rapport nr 1.

Skola och behandling på ungdomshem. *Socialt perspektiv*, 1997, vol 76, nr 1.

Lärande och kunskapsanvändning – En studie av reflektion och handledning som resultat av personalutbildning på SiS institutioner (Ö 98-3010)

Sökande: Fil mag, doktorand Ingemar Svensson, Institutionen för pedagogik, Växjö universitet

Medsökande: Professor Håkan Jenner, Inst för pedagogik, Växjö universitet

Projektperiod: 1998-01-01--1999-12-31

Beviljade medel: 1 371 000 kronor

Projektets syfte är att belysa villkoren för att praktikers erfarenhetsbaserade kunskap ska kunna utvecklas genom utbildning samt villkoren för att kunskapen ska kunna användas i det dagliga arbetet. Projektet har två huvudfrågeställningar: 1) Hur ser villkoren ut för reflekterande processer i utbildningen? 2) Hur ser villkoren ut för reflekterande processer i praktiken? Studien belyser utbildningsinsatser, lärande, kunskapsutveckling och kunskapsanvändning samt hur individ- och miljöfaktorer spelar in för resultaten. Undersökningsgruppen består av lärare och behandlare. Resultaten kan ingå i SiS beslutsunderlag för personalens kunskapsutveckling.

Rapporter:

Nilsson, L. & Svensson, I. (2001) Villkor för kompetens- och verksamhetsutveckling, i Jenner, H. & Gerrevall, P (red) *Kommunikativ pedagogik och särskilda ungdomshem*, Forskningsrapport nr 2 2001. Statens institutionsstyrelse.

Nilsson, L. & Svensson, I. (1999) *Att utveckla yrkesrollen genom utbildning – Behandlares och lärares uppfattning om två utbildningar inom SiS*. Inst för pedagogik, Växjö universitet.

Nilsson, L. & Svensson, I. (1999). *Lärande och kunskapsanvändning. Redovisning av en delfistudie*. Pedagogisk kommunikation, nr 6. Växjö universitet.

Nilsson, L. & Svensson, I. (1999) Förutsättningar för reflektivt lärande. *Socialt perspektiv*, nr 4, 1999.

Skolan som erfarenhet. En studie av en grupp SiS-elevs skolbakgrund som villkor för integrering och pedagogiska insatser på särskilda ungdomshem (2001/0004)

Sökande: Professor Håkan Jenner, Institutionen för pedagogik, Växjö universitet

Projektid: 2002-01-01--2003-12-31

Beviljade medel: 420 000 kronor

Projektets syfte är att öka kunskapen om de skolerfarenheter som ungdomar på särskilda ungdomshem har för att därigenom utveckla den pedagogiska verksamheten inom SiS och bidra till den pedagogiska diskussionen om den reguljära skolan. Två huvudfrågor att studera är a) inslag i skolans organisation och arbetsformer som riskerar att skapa eller vidmakthålla enskilda elevs skolproblem, b) alternativa strategier och metoder. Forskningsprojektet är tänkt att samordnas med ett pågående utbildningsprojekt för lärare på särskilda ungdomshem.

Örebro universitet

Kontinuitet som förändringsagent i socialt arbete med tvångsomhändertagna ungdomar på institution – en studie med fokus på relationen som transformator (2000-0010)

Sökande: Socionom, Fil mag Jürgen Degner, Inst för samhällsvetenskap, Örebro universitet

Vetenskaplig handledare: Professor Lars Oscarsson, Institutionen för samhällsvetenskap, Örebro universitet

Projektperiod: 2001-01-01--2003-12-31

Beviljade medel: 420 000 kronor

Studien lyfter fram olika faktorer som kan påverka utfallet av vårdinsatser som genomförs enligt LVU. Utgångspunkten är att relationen till psykologiskt nära personer; föräldrar, släktingar och vänner, såväl som till olika socialarbetare, vilka kommer i kontakt med den unge under vårdtiden, kommer att spela en avgörande roll för hur vårdinnehållet kommer att gestalta sig för den unge. Studiens syfte är att studera vilka relationsbestämda faktorer som påverkar huruvida den unge kommer att ingå i en relation med någon eller några sociala agenter. I detta ligger att kartlägga vilka komponenter som får avgörande betydelse för att en förändringsprocess skall äga rum. Studiens teoretiska inramning är relations- och kommunikationsteori. Metodformen är kvalitativ och det empiriska materialet omfattar 20–30 pojkar och flickor i ålder 15–20 år, som vid första intervjutillfället är omhändertagna enligt LVU och placerade på särskilt ungdomshem.

Karolinska Institutet

Asociala ungdomars sociala nätverk (U 97-3007)

Sökande: Psykolog Jan Swaling, Barn- och ungdomspsykiatriska enheten, S:t Görans barnkliniker, Karolinska Institutet

Medsökande: Professor Per-Anders Rydelius, Institutionen för kvinnors och barns hälsa, S:t Görans barnkliniker, Karolinska Institutet

Projektperiod: 1997-01-01--1998-12-31

Beviljade medel: 528 000 kronor

Syftet är att genom djupintervjuer med ungdomar på särskilda ungdomshem och ungdomar fria från asociala och psykiska störningar kartlägga och jämföra deras sociala nätverk. Genom analys och tolkning av kartläggningen genereras hypoteser om dysfunktionella mönster i nätverken med syfte att utveckla nätverksterapeutiska behandlingsmodeller. Ett viktigt delmål är att få kunskap om asociala invandrarungdomars sociala nätverk.

Rapporter:

Brendler-Lindqvist, M. (2000) *Asociala ungdomars sociala nätverk* med focus på ungdomar med invandrar- och flyktingbakgrund. Research Report nr 17, Karolinska Institutet och Stockholms universitet.

***Själv mord och våldsam död före 25 års ålder – Följder av en omöjlig livssituation?
(U 97-3020)***

Sökande: Professor Per-Anders Rydelius, Institutionen för kvinnors och barns hälsa, Barn-och ungdomspsykiatriska enheten, S:t Görans barnkliniker, Karolinska Institutet

Projektperiod: 1997-01-01--2002-12-31

Beviljade medel: 1 580 000 kronor

Projektets syfte är att pröva frågan om självmord respektive våldsam död kan vara jämförbara uttryck för livsleda till följd av en omöjlig livssituation präglad av tidiga anpassningssvårigheter, ungdomsbrottslighet, missbruk och arbetsförmåga. Frågeställningen berör självmordstegen i ungdomsåren och har väckts genom redan genomförda longitudinella undersökningar av självmord/dödsfall bland barnpsykiatriska patienter respektive ungdomar som p g a asocialitet behandlats på ungdomsvårdsskolor.

ADHD/DAMP-projektet vid SiS (U 2000-3027)

Sökande: Professor Per-Anders Rydelius, Institutionen för kvinnors och barns hälsa, Karolinska Institutet

Projektperiod: 2000-01-01--2002-12-31

Beviljade medel: 1 777 747 kronor

Projektets övergripande syfte är att kartlägga förekomsten av ADHD bland ungdomar som under år 2000 intas och behandlas vid Lövsta skolhem. Ungdomarna kommer att beskrivas konsekutivt och systematiskt med kriterier och metoder hämtade från de medicinska, psykologiska, sociala och pedagogiska vetenskaperna. De kriterier som finns enligt DSM-IV skall ligga till grund för att särskilja diagnosen ADHD (uppmärksamhetsstörning) från uppförandestörning (conduct disorder), trotssyndrom och andra diagnoser. Standardiserade och välutprovade psykologiska test om kognitiva och exekutiva funktioner, personlighet och beteende används tillsammans med ADAD-formuläret. En pedagogisk bedömning görs. Resultaten kommer att bilda underlag för att utveckla/förbättra både utredningsrutinerna och omhändertagandet/behandlingen av ungdomar som kommer till SiS ungdomsverksamhet.

Projektets resultat samordnas med resultaten från det utvecklingsprojekt om läs- och skrivsvårigheter som sker parallellt vid Lövsta skolhem och från det projekt om funktionsnivå på gränsen till lätt begåvningshandikapp och/eller störning inom autismspektrum som sker vid Långanässkolan.

Forskning med inriktning på missbrukare och vården; särskilt tvångsvården

Göteborgs universitet

Narkotikamissbrukare i LVM-vård och deras sociala nätverk (V 97-3021)

Sökande: Socionom Anette Skårner, Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet

Medsökande: Professor Gunnar Bernler, Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet

Projektperiod: 1997-01-01--1999-12-31

Beviljade medel: 545 370 kronor

I projektet kartläggs LVM-vårdade missbrukares sociala nätverk och belyses vilken roll det sociala nätverket spelar i missbrukarens liv, framförallt hur missbrukarens sociala situation påverkas av nätverket. Dessutom skall man undersöka hur missbrukare i LVM-vård skiljer sig från andra missbrukare i dessa avseenden genom en jämförelse med en parallell studie med likartad uppläggning av narkotikamissbrukare i öppenvård.

Lunds universitet

Djupintervjustudie av tunga narkotikamissbrukare med självmordsförsök: En utforsknings- och jämförande studie av missbrukare i psykiatrisk vård och LVM-vård (V 95-3049, V 97-3004)

Sökande: Docent Mats Fridell, Institutionen för tillämpad psykologi, Lunds universitet

Medsökande: Socionom, leg psykoterapeut Eva Johnsson Fridell

Projektperiod: 1995-07-01--1997-06-30

Beviljade medel: 418 000 kronor

Projektet är avslutat

Detta är en djupintervjuundersökning av 41 narkotikamissbrukare som i en tidigare intervjuundersökning uppgett att de någon gång försökt begå självmord. Nio av dessa har fått LVM-vård. Bl a skall följande frågeställningar belysas: Hur ser situationen kring ett självmordsförsök ut för narkotikamissbrukaren, hur känner, tänker och resonerar han/hon? Vad är utlösande faktorer och hur ser missbrukaren själv på vad som är självmordsförsök i motsats till ett i övrigt destruktivt liv? Vilka copingstrategier finns att tillgå? Innebär LVM-vård med sina speciella betingelser särskilda risker eller möjligheter? Vad är adekvat bemötande?

Rapporter:

Fridell, M. m fl (1996) *Faktorer som påverkar behandlingsutfallet för kroniska narkotikamissbrukare på kort och lång sikt*. Slutrapport – del I. Målgrupp, frågeställningar, teoretiska perspektiv, metod och representativitet. Inst för psykiatri och neurokemi, S:t Lars sjukhus & Inst för tillämpad psykologi, Lunds univ.

Fridell, M., Johnsson Fridell, E. & Cesarec, Z. (1996) *Femårsuppföljning av tunga narkotikamissbrukare*. En sammanfattning. Inst för tillämpad psykologi och Enheten för kemiskt beroende, S:t Lars sjukhus, Lunds univ.

Johnsson, E. & Fridell, M. (1997) Suicide attempts in a cohort of drug abusers: a 5-year follow-up study. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 1997:96;362–366. Också publicerad i Yearbook of Psychiatry 1998.

Fridell, M. (1998) Drogmissbrukare med psykisk störning – femårsuppföljning av tunga narkomaner, i Gerdner, A. & Sundin, Ö. (red) *Dubbel trubbel*. Nya rön och erfarenheter i diagnos och behandling av samtidigt beroende och psykisk störning. Behandlingshemmet Runnagården, Statens institutionsstyrelse.

Johnsson, E. & Fridell, M. (1999) *"Plötsligt får man lust att leva"*. En grupp narkomaners berättelser om sina självmordsförsök. Rapport nr 2 1999. Statens institutionsstyrelse.

LVM-vårdens effektivitet. Ett naturligt experiment efter lagändringen 1994 (V 95-3037)

Sökande: Professor Mats Berghund, Alkohol- och narkotikakliniken, MAS

Medsökande: Kurator, fil kand Marianne Kronberg, Alkohol- och narkotikakliniken, MAS

Projektperiod: 1995-07-01--2000-12-31

Beviljade medel: 1 934 700 kronor

För att förstå kausaliteten i sambandet mellan den ökade dödligheten i tvångsgruppen och tvångsvården i sig krävs antingen ett naturligt experiment eller en randomiserad kontrollerad studie. Sedan juli 1994 har de olika socialnämnderna själva ansvaret för att ansöka om tvångsvård, vilket har medfört stora regionala skillnader. Detta kan inte förklaras av olika sociala förhållanden eller olikheter i frekvensen anmälningar. I studien skall jämföras LVM-anmälda missbrukare i områden med högt respektive lågt antal LVM-ansökningar efter 24 respektive 48 månader. En rad effektvariabler studeras.

Etik och LVM (V 95-3042)

Sökande: Professor Mats Berghund, Alkohol- och narkotikakliniken, MAS

Medsökande: Fil kand, teol kand Jan Arlebrink, Sjukhuskyrkan, MAS

Projektperiod: 1995-07-01--1998-12-31

Beviljade medel: 650 000 kronor

Syftet med projektet är flerfaldigt, att göra en analys av a) klienternas existentiella situation mot bakgrund av det faktum att de befinner sig på institution av tvång, b) undersöka i vad mån klienterna uppfattar tillvaron som begriplig, hanterbar och meningsfull, c) undersöka kränkningars svårighetsgrad och konsekvenser i olika faser av motivationen samt d) göra en etisk analys av lagstiftningen, de intagnas situation samt av personalens situation. En intervjuundersökning kommer att genomföras med personalen, fokuserat på vårdarens etiska medvetenhet och existentiella förankring. I projektet skall även ett utbildnings- och handledningsprogram utarbetas för personalen, fokuserat på den etiska dimensionen i deras arbete.

Tvångsvård av missbrukare – ett rättsligt perspektiv (V 96-3001)

Sökande: Jur kand Ewa Gustafsson, Juridiska institutionen, Lunds universitet

Medsökande: Professor Lotta Westerhäll, Rättsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet

Projektperiod: 1996-07-01--1997-12-31

Beviljade medel: 600 000 kronor

Projektet är avslutat

Projektet syftar till, att genom en systematisk och teoretisk bearbetning av den rättsliga regleringen och det empiriska underlaget, ge en så verklighetsnära beskrivning som möjligt av tillämpningen vad avser tvångsvård av vuxna missbrukare samt att fastställa huruvida gängse rättssäkerhetsgarantier och legalitetskrav är uppfyllda.

Rapporter:

Gustafsson, Ewa (2001) *Missbrukare i rättsstaten*. En rättsvetenskaplig studie om lagstiftningen rörande tvångsvård av vuxna missbrukare. Akad. Avh. Juridiska institutionen, Lunds universitet. Stockholm: Norstedts Juridik.

LVM-vårdens arbete – en undersökning av vårdarbetet på behandlingshem (V 97-3022)

Sökande: Fil dr Bengt Svensson, Socialhögskolan, Lunds universitet

Projektperiod: 1997-01-01--2000-12-31

Beviljade medel: 1 602 000 kronor

Syftet är att undersöka hur tvångsvårdens motsägelsefulla strukturella förutsättningar manifesteras i det arbete som sker på institutionen och i klienternas uppfattningar om och reaktioner på detta arbete. Studien är av processkaraktär. Effekterna av arbetet på klienterna avläses inne på institutionen och i nära anslutning till utskrivning. Hur personalkultur och klientkultur uttrycks i det sociala samspelet mellan institutionens olika kulturer undersöks också.

Rapporter:

Svensson, B. (1997) Livet som narkoman, *Nordisk Alkohol- och narkotikatidskrift*, vol 14, 1997:4:219–230.

Svensson, B. (1998) Missbrukare, i Denvall, V. & Jacobsson, T. (red) *Vardagsbegrepp i socialt arbete*, Nordstedt juridik, Stockholm.

Svensson, B. (1998) Stjärnglans över drogerna, *Socialpolitik*, 1998:3:38–41.

Svensson, B. (1999) Att vårda unga missbrukare, *Alkohol och narkotika – politik, vård och dilemman*. Rapport från konferens i Göteborg 12–13 april 1999, Socialvetenskapliga forskningsrådet.

Svensson, B. (2001) *Vård bakom låsta dörrar. Lunden, ett LVM-hem för kvinnor*.

Forskningsrapport nr 1 2001. Statens institutionsstyrelse.

Svensson, B. (2001) Om jag inte får gå ut så river jag stället – om tvångsvård av kvinnliga narkomaner, *Socionomen* 5/2001:62–67.

Svensson, B. (2002) En jämförelse mellan tvångsvård för män och för kvinnor, i Leissner, T. & Hedin, U-C. (red). *Könsperspektiv på missbruk*, Stockholm, Bjurner och Bruno (kommande).

Ny behandlingsprincip inom LVM-vården. Kombination farmakologisk – psykologisk behandling. Cue-Exposition och Campral-medicinering utvärderat i en randomiserad kontrollerad studie (V 2000-3003)

Sökande: Professor Mats Berglund, Avdelningen för klinisk alkoholforskning, Universitetssjukhuset MAS, Lunds universitet

Medsökande: Fil dr Björn Sallmén, Lunds universitet

Projektperiod: 2000-01-01--2002-12-31

Beviljade medel: 1 350 000 kronor

Syftet är att i en randomiserad Cross-over-design studera effekten av Campral under samtidig behandling med Cue Exposure hos alkoholberoende individer som vårdas på LVM-hem vad gäller 1. Frekvensen helnykterhet under planerade vistelser utanför institutionen 2. Graden av craving (sug) och reaktioner från parasympatiskt nervsystem (mätta med hudtemperatur och puls) under veckorna före förberedelsen av vistelse utanför institution 3. Möjligheter att förut-säga effekterna av framtida behandling med Campral beroende på effekterna under behandlingsperioden 4. Att studera användandet av Campral 12 månader efter utskrivning från institution.

Rättssäkerhet och tvångsvård – En rättssociologisk studie av rättssäkerhetens utveckling för tvångsomhändertagna missbrukare under 1990-talet (V 2000-3015)

Sökande: Tf professor Karsten Åström, Avdelningen för Rättssociologi, Sociologiska institutionen, Lunds universitet

Medsökande: Jur kand Annika Staaf, Lunds universitet

Projektperiod: 2000-01-01--2003-12-31

Beviljade medel: 895 000 kronor

Projektet avser att studera och analysera utvecklingen av anmälan, utredning, ansökan, beslut och verkställighet av vård jämlikt LVM under 1990-talet i syfte att belysa hur ändrad rättslig reglering inverkar på tillämpning och förfarande. Särskild vikt kommer att fästas vid, om det finns skillnader i socialtjänstens och rättens handläggning, vad avser tvångsvård av män respektive kvinnor. Huvudsyftet är att analysera den ömsesidiga växelverkan rättsliga och samhällsliga processer har och vilka effekter dessa får för den enskilde för att öka förståelsen för komplexiteten i normativa strukturförändringar, vilket kan leda till en minskad risk för negativ utveckling av rättssäkerheten vid tvångsomhändertaganden av missbrukare.

Kvinnors antisocialitet och brottslighet i ett livsförloppsperspektiv (2000-0013)

Sökande: Docent Marie Torstensson, Avdelningen för psykiatri, MAS, Lunds universitet

Projektperiod: 2001-01-01--2002-12-31

Beviljade medel: 688 000 kronor

Projektets övergripande syfte är att studera utvecklingen av antisociala och kriminella karriärmönster bland kvinnor utifrån distinktionen mellan "livsförloppskriminalitet" och "tillfälleskriminalitet", betydelsen av olika individuella, strukturella och livsstilsegenskaper för utvecklingen av olika karriärmönster samt faktorer som kan påverka övergången från antisocialitet och kriminalitet till en mer konventionell livsstil. Undersökningens empiri hämtas från det longitudinella Projekt Metropolit omfattande 7 398 kvinnor födda 1953 och följda under en 30-årsperiod och ca 1 500 kvinnor som varit föremål för § 7-undersökning under perioden 1992–1999.

Tvångsvårdade missbrukare i hemlöshet (2000-0024)

Sökande: Docent Hans Swärd, Socialhögskolan, Lunds universitet

Medsökande: Doktorand Anders Giertz, Socialhögskolan, Lunds universitet

Projektperiod: 2001-01-01--2001-12-31

Beviljade medel: 260 000 kronor

Syftet är att undersöka varför tvångsvårdade missbrukare av allt att döma så ofta hamnar i hemlöshet och vilken betydelse välfärdsstatliga förändringar, eftervårdens omsorg och kvalitet och missbrukarens egna handlingar har för hemlösheten i denna grupp. Inom projektet görs en försöksstudie i tre skånska kommuner, som sedan är tänkt att ligga till grund för det egentliga forskningsprojektet. En preliminär analys kommer att göras av varför de hemlösa missbrukare som identifierats i Malmö, Lund och Helsingborg blivit hemlösa eller inte kommit in på bostadsmarknaden. Statistiskt material av de tvångsvårdade hemlösa i databasen Malmö Longitudinella Socialbidragsstudie analyseras också.

Effektiv eftervård i SiS södra region (ESS-projektet). En randomiserad studie av case-management-styrd eftervård av LVM-klienter (2001/0005)

Sökande: Professor Mats Berglund, Avdelningen för klinisk alkoholforskning,

Universitetssjukhuset MAS, Lunds universitet

Projektperiod: 2002-01-01--2004-12-31

Beviljade medel: 500 000 kronor

Projektets syfte är att söka effektivisera den eftervård och fullfölja de behandlingsintentioner som initierats under institutionsvistelsen med stöd av LVM. Detta skall i praktiken ske med hjälp av en särskild eftervårdssamordnare. De specifika frågeställningar som skall studeras är effekterna av introducerandet av en sådan funktion vad avser klienternas missbruksfrihet, grad av upplevt tvång, psykisk hälsa, social funktion, samband mellan vårdutnyttjande och behandlingsframgång, samt förändringar av livskvalitet under en 12-månadersperiod efter utskrivningen från LVM-institutionen. Detta skall studeras genom en studie byggd på en randomiserad parallellgruppsdesign.

Malmö högskola

Rymningar och avvikningar inom LVM-vården – orsaker, karaktär och omfattning (2001/0011)

Sökande: Fil dr Bengt Svensson, Hälsa och samhälle, Malmö högskola

Projektperiod: 2002-01-01--2004-12-31

Beviljade medel: 350 000 kronor

Syftet med studien är att kartlägga rymningarnas omfattning, karaktär och orsaker på fyra LVM-institutioner med låsta avdelningar. Rymningarna ställs i relation till personalens syn på sitt uppdrag. I studien ingår att försöka utveckla en teori om rymningarnas funktion för klienterna med särskild vikt på skillnaderna mellan mäns och kvinnors rymningar.

Stockholms universitet

Äldre missbrukare inom institutionsvård – exemplet Östfora (V 95-3012)

Sökande: Fil dr Ann Boklund-Palm, Institutionen för socialt arbete, Socialhögskolan, Stockholms universitet

Projektperiod: 1995-07-01--1997-12-31

Beviljade medel: 790 000 kronor

Syftet är att undersöka vårdkedjan kring missbrukande personer, 60 år och äldre eller funktionshandikappade, intagna under en viss period på Östfora behandlingshem. Ett delsyfte är att undersöka vad som konkret görs och hur behoven tillgodoses inom behandlingshemmet och socialtjänsten i hemkommunen. Ett annat delsyfte är att beskriva de intagna, vilka speciella behov dessa människor har samt försöka belysa hur de värderar vistelsen på Östfora. Vidare är avsikten att undersöka hur missbruket liksom livssituationen utvecklas efter hemkomsten från behandlingshemsvistelsen.

Tvångsvård av vuxna missbrukare: teori, praktik och mortalitet (V 95-3013)

Sökande: Professor Anders Bergmark, Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet

Medsökande: Professor Lars Oscarsson, Örebro universitet

Projektperiod: 1995-07-01--1998-12-31

Beviljade medel: 1 900 000 kronor

Projektet har tre delsyften: 1) att undersöka hur de svenska och internationella erfarenheterna när det gäller motivationsarbete med alkohol- och narkotikamissbrukare är tillämpliga inom tvångsvården av vuxna missbrukare, 2) att undersöka i vilken utsträckning tvångsvården leder till fortsatt behandling i frivilliga former och 3) att undersöka mortalitetsutvecklingen bland tvångsvårdade missbrukare.

Rapporter:

Bergmark, A. (1996) Missbruk och temporalitet. En diskussion kring rationalitet, kontroll och motivation. *Nordisk Alkoholtidskrift*, vol 13, 1996:1:77-87.

Bergmark, A. & Oscarsson, L. (1999) Behandlingsmotivation och tvångsvård. *Socialvetenskaplig tidskrift* 1999:3:194–209.

Billinger, K. (2000) *Få dem att vilja. – Motivationsarbete inom tvångsvården*. Rapport i socialt arbete nr 95. Inst för socialt arbete, Socialhögskolan, Stockholms universitet. Akad. Avh.

Statistiska index och prediktorer inom den institutionella missbrukarvården (V 98-3011)

Sökande: Professor Ove Frank, Statistiska institutionen, Stockholms universitet

Medsökande: Fil dr Ingegerd Jansson, Statistiska institutionen, Stockholms universitet

Projektperiod: 1998-01-01--2000-12-31

Beviljade medel: 1 139 000 kronor

Mått och metoder för kvantitativ statistisk analys av klienter inom institutionsvården utvecklas. Datamaterial från DOK, UNGDOK, MAP och den svenska delen av det europeiska samarbetsprojektet BIOMED II skall användas. Avsikten är att använda statistiska metoder för analys av data om missbrukare, klienter och vårdinsatser dels genom användning av explorativa

statistiska modeller (t ex klusteranalys) och dels genom utveckling av statistiska förklaringsmodeller.

Rapporter:

Ravndal, E., Lauritzen, G., Frank, O., Jansson, I. & Larsson, J. (2001) Childhood maltreatment among Norwegian drug abusers in treatment, *International Journal of Social Welfare*, 10:142–147.

Frank, O., Jansson, I., Larsson, J., Reichmann, S., Soyez, V. & Vielva, I. (2001) Addiction severity predictions using client network properties, *International Journal of Social Welfare*, 10:215–223.

Jansson, I. (2001) *Problem i sammanfattande mått i ASI*. Allmän SiS-rapport 2001:10.

Alkoholmissbrukares livshistorier (V 98-3023)

Sökande: Fil dr Noriko Kurube, Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet

Vetenskaplig ledare: Professor Lars Oscarsson, Institutionen för samhällskunskap, Örebro universitet

Projektperiod: 1998-08-01--2000-12-31

Beviljade medel: 950 000 kronor

Det övergripande syftet är att genom livsberättelser (20–24 st) hos kvinnliga och manliga LVM-vårdsklienter och Länkmedlemmar studera skillnader samt ge kunskap om klienternas livshistoria och -situation för att kunna utveckla en LVM-vård som utgår från livssituationen. Livshistorier bör kunna ge en uppfattning om de existentiella villkor som bidrar till olika förutsättningar för missbrukare i olika livsfaser och de värderingar som ligger bakom olika livsstilar.

Rapporter:

Kurube, N. (2001) LVM-klientens livssyn: Det förlorade livet eller livet som oändlig kamp, *Socionomen* 5/2001:56–61.

Klientperspektiv på motivationsarbetet inom LVM-vården (V 98-3029)

Sökande: Anders Bergmark, Institutionen för socialt arbete, Socialhögskolan, Stockholms universitet

Medsökande: Doktorand Mats Ekendahl, Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet

Projektperiod: 1998-01-01--1999-06-30

Beviljade medel: 552 000 kronor

Projektet är avslutat

Syftet är att beskriva, typologisera och analysera hur LVM-vårdsklienter uppfattar och värderar de centrala momenten i LVM-vården. Även deras egna tidigare erfarenheter, upplevelser och konkreta tvångsåtgärder, framtida möjligheter och handlingsstrategier som har relevans för motivationsarbete och eventuella följder kommer att analyseras. Grundläggande klientstrategier kommer att identifieras.

Rapporter:

Ekendahl, M. (2001) *Tvingad till vård – missbrukares syn på LVM, motivation och egna möjligheter*. Akad. Avh. Rapport i Socialt arbete nr 100. Institutionen för socialt arbete, Socialhögskolan, Stockholms universitet.

Förekomst och växlingar mellan olika faser i missbrukares liv – En analys av vård och återfall med statistiska durations- och transitionsmodeller (Ö 2000-3021)

Sökande: Professor Ove Frank, Statistiska institutionen, Stockholms universitet

Medsökande: Fil kand Jonas Larsson, Statistiska institutionen, Stockholms universitet

Projektperiod: 2000-01-01--2002-12-31

Beviljade medel: 1 100 000 kronor

Projektet syftar till att undersöka hur statistiska durations- och transitionsmodeller kan användas för att beskriva och förklara olika faser i missbrukares liv. Olika livssituationers varaktighet och växlingar skall studeras för klientgrupper för att få statistiskt underlag för att bedöma hur olika typer av missbruk vanligtvis utvecklas och hur man med vårdinsatser och andra kontrollerade faktorer kan påverka förloppet. Något som också kommer att belysas med de använda metoderna är utvärdering av vårdhjemmens insatser med hänsyn tagen till deras speciella klientgrupper. Data från SiS forskningsregister, DOK och ADAD samt från uppföljningsstudier från ett EU-projekt om återfallsprevention kommer att användas.

Umeå universitet

Missbruk och psykisk störning (V 95-3004)

Sökande: Professor Bengt-Åke Armelius, Institutionen för tillämpad psykologi, Umeå universitet

Medsökande: Fil dr Håkan Larsson, Institutionen för tillämpad psykologi, Umeå universitet

Projektperiod: 1995-07-01--2001-12-31

Beviljade medel: 4 150 000 kronor

Föreliggande projekt syftar till att öka kunskaperna om kombinationen missbruk och psykisk störning dels genom att göra en noggrann genomgång av missbruk bland patienter i det sk Behandlingshemsprojektet, dels genom att inkludera SiS-institutionerna Frösö behandlingshem och Hessleby behandlingshem i den longitudinellt upplagda studien. Resultaten förväntas ge ökade kunskaper om sambanden mellan behandlingsutfall och patientkaraktäristika, vård-innehåll och vårdkultur.

Rapporter:

Larsson, H. (1998) Långtidsuppföljning – process och resultat för missbrukare, i Gerdner, A. & Sundin, Ö. (red) *Dubbel trubbel*. Nya rön och erfarenheter i diagnos och behandling av samtidigt beroende och psykisk störning. Behandlingshemmet Runnagården. Statens institutionsstyrelse.

Larsson, H. & Ollus, M. (1999) Ett år efter utskrivning – vad hände sen? En uppföljning av 31 LVM-klienter. SiS följer upp och utvecklar, 5/99.

Ollus, M. & Larsson, H. (2000) Arbetsmiljö och vårdkultur (Del 6) Frösö behandlingshem. *Stencil*. Statens institutionsstyrelse.

Ollus, M. & Larsson, H. (2000) Arbetsmiljö och vårdkultur (Del 7) Hessleby behandlingshem. *Stencil*. Statens institutionsstyrelse.
Armelius, B-Å., Armelius, K., Larsson, H. & Sundbom, E. (2002) *Missbrukare med psykiska störningar och psykiatripatienter. Jämförelser baserade på ASI, SASB och DMT*. Forskningsrapport nr 1 2002. Statens institutionsstyrelse.

Uppsala universitet

Behandlarrollen i missbrukarvården: professionell hållning och empati (V 95-3021)

Sökande: Fil dr Ulla Holm, Pedagogiska institutionen, Uppsala universitet

Projektperiod: 1995-07-01--1999-12-31

Beviljade medel: 1 026 000 kronor

Projektet är avslutat

Syftet är att studera hur professionellt förhållningssätt och empatisk förmåga hos personal vid behandlingshem inom missbrukarvården utvecklas och påverkas av dels utbildning, fortbildning och handledning, dels av personlighetsrelaterade faktorer som självkännet och hantering av egna psykiska behov. Projektet omfattar personal vid Salberga och Rällsögården och innehåller såväl en kvantitativ som en kvalitativ undersökning.

Rapporter:

Holm, U. (2001) *Empati och professionellt förhållningssätt. Behandlarrollen i missbrukarvården*. Forskningsrapport 3/2001. Statens institutionsstyrelse.

Holm, U. (2002) Empathy and professional attitude in social workers and non-trained aids, *International Journal of Social Welfare*, 11:1–10.

Ersta Sköndal högskola

LVM-vård som kulturell ingenjörskonst. En socialantropologisk studie av en vårdforms faktiska innehåll (V 97-3002)

Sökande: Fil dr Göran Johansson, Ersta Sköndal högskola

Projektperiod: 1997-01-01--1998-12-31

Beviljade medel: 754 000 kronor

Projektet är avslutat

Syftet med studien är att utifrån den konkreta praktiken vid ett LVM-hem försöka förstå hur vården går till. Hur tar den ”hårda” professionaliteten uttryck i vårdarbetet och hur samspelar den med ”mjuka” faktorer som vänskap och ömsesidighet? Projektet är fokuserat på själva behandlingsprocessen, d v s allt det som händer en klient från det han kommer till hemmet till dess han skrivs ut.

Rapporter:

Johansson, G. *Tvång och tillit*. LVM-vård som kulturell ingenjörskonst – exemplet Hornö. Rapport nr 1 2000. Statens institutionsstyrelse.

Kvinnosynens praktiska betydelse i behandlingsarbetet med missbrukande kvinnor (V 99-3011)

Sökande: Fil dr Carin Holmberg, Ersta Sköndal högskola

Projektperiod: 1999-01-01--1999-12-31

Beviljade medel: 275 720 kronor

Projektet är avslutat

Tre behandlingshem för missbrukande kvinnor, två med frivillig och ett med tvångsvård, och med uttalad kvinnosyn i arbetet undersöks. Såväl uttalade som dolda mål i behandlingsarbetet lyfts fram. Projektet söker svar på frågorna: Vilken innebörd har den uttalade kvinnosynen i arbetet och hur förstår och tolkar personal respektive de boende kvinnorna densamma? Vilken kvinnosyn förmedlas till respektive målgrupp? Hur konkretiseras den i det faktiska miljö-terapeutiska arbetet?

Rapporter:

Holmberg, C. (2000) *Aspekter av kvinnosynen i missbruksbehandling*. Empiriska exempel och teoretiska funderingar. Sköndalsinstitutets arbetsrapportserie nr 14. Ersta Sköndal högskola.

Holmberg, C. (2001) Skiljer ”vi” oss från ”dom”? *Socionomen* 5/2001:51–55.

Bete sig normalt. En studie av familjehemsvård för vuxna missbrukare (V 2000-3013)

Sökande: Docent Göran Johansson, Ersta Sköndal högskola

Projektperiod: 2000-01-01--2001-12-31

Beviljade medel: 1 172 000 kronor

Studien avser att komplettera två tidigare studier, av frivillig vård (Åsbrohemmet, LP-stiftelsen) och tvångsvård (Hornö LVM-hem) av missbrukare. Utslussning och eftervård är kritiska länkar i missbrukarrehabiliteringens vårdkedja. Även några av tvångsomhändertagna klienter väljer familjevården som frivilligt fortsättningsalternativ. Familjer godkända som familjevårdshem måste vara starka nog att klara en anpassning till klienten och samtidigt ställa krav på denne associerade familjemedlem. Den (utopiska) tanke som studien prövar är att familjevårdshemmen som ett slags samhällets receptorer dels skulle kunna representera samhällets förändrade attityd till klienten efter inledande motivationsbehandling, dels katalysera den djupgående samhällsförändring som resulterar i att fler samhällsmedlemmar bereds plats i gemenskapen.

Socialtjänsten i Stockholm, FoU-byrån

Tvångsingripanden, frivillig vård och livsstilsförändring. Behandlingserfarenhetens roll i det långsiktiga rehabiliteringsförloppet (V 97-3015)

Sökande: Psykolog Jan Blomqvist, Socialtjänsten, FoU-byrån

Medsökande: Dr Med Sc Gunnar Ågren, Socialtjänsten, FoU-byrån

Projektperiod: 1997-01-01--1999-12-31

Beviljade medel: 1 456 000 kronor

Projektet syftar till att ge kunskap om behandlingens roll i den långsiktiga rehabiliteringsprocessen vid alkohol- och narkotikamissbruk, med särskild fokus på upplevelser av ingri-

panden utan den enskildes samtycke. Mer specifika aspekter, som kommer att belysas är a) likheter och skillnader mellan de ”verksamma inslagen” i spontanläkning och behandling; b) samspelet mellan livshändelser och behandlingserfarenheter med avseende på hur missbruket utvecklas; c) specifika omständigheter, under vilka frivillig vård resp. tvångsvård kan påskynda och underlätta ”naturliga” förbättringsprocesser; d) specifika omständigheter, under vilka frivillig vård resp. tvångsvård kan försvåra eller omintetgöra långsiktig rehabilitering; samt e) likheter och skillnader mellan alkohol- och narkotikamissbrukare i nämnda avseenden.

Rapporter:

Blomqvist, J. (2002) Recovery with and without treatment: A comparison of resolutions of alcohol and drug problems. *Addiction Research and Theory*, 10 (2), (under utgivning).

Blomqvist, J. (2002) *Att sluta med narkotika - med och utan behandling*. Socialtjänsten i Stockholm, FoU-enheten. FoU-rapport 2002:2.

LVM i Stockholm 1997 (V 98-3038)

Sökande: Enhetschef Gun-Lis Angsell, Resursförvaltningen, FoU-enheten

Medsökande: Dr Med Sci Gunnar Ågren

Projektperiod: 1999-01-01--1999-03-31

Beviljade medel: 60 000 kronor

Projektet är avslutat

Genom projektet söks fördjupad kunskap om LVM-vårdens förutsättningar i en större kommun, Stockholm. Vidare studeras vilken vård som erbjuds de som är aktuella för en LVM-utredning, både de som blir dömda till LVM och de vars anmälningar avskrivs. En pilotstudie genomförs med tonvikt på handläggningen samt en uppföljande studie av vad som händer med de enskilda missbrukarna, i första hand dem vars anmälningar avskrivits.

Rapport:

Strömberg, A-M. (1999) *Hur utreds LVM-anmälningar?* FoU-byrån. Socialförvaltningen, Stockholm.

Vem får vilken missbruksvård? En vinjettstudie av behovsbedömningar, val av vårdform och LVM-handläggning inom socialtjänsten (2000-0019)

Sökande: Fil dr Jan Blomqvist, FoU-enheten, Socialtjänstförvaltningen, Stockholm

Projektperiod: 2001-07-01--2003-06-30

Beviljade medel: 500 000 kronor

Projektet syftar till att med hjälp av fiktiva fall, s k vinjetter, systematiskt utvärdera kritiska bedömningssituationer inom den socialtjänstbaserade missbrukarvården. De situationer som kommer att studeras är att ge bistånd eller ej, val av vårdform (behandlingshem, öppenvård eller samtalskontakt) i det enskilda fallet och beslut om att göra LVM-ansökan eller ej. Socialarbetare från kommuner/stadsdelar med skilda organisatoriska förutsättningar får ta ställning till fallbeskrivningar med relevans för var och en av de tre typsituationerna. Den svarande ombeds att ta ställning till vilket av de givna alternativen han/hon skulle välja. Dessutom ombeds han/hon att ta ställning till om valet skulle bli detsamma också under realistiska förutsättningar.